



Pääkirjoitus



Mitä on vaikuttavuus postnormaalissa yhteiskunnassa?

Reilut kymmenen vuotta sitten **Ziauddin Sardar** kuvaili artikkelissaan ”Welcome to postnormal times” siirtymistämme uuteen aikakauteen. Postnormaali aika kuvaa vaihetta, jossa vanhat normit ja uskomukset haalistuvat, mutta uudet eivät ole vielä muotoutuneet. Ajatus uudesta aikakaudesta on tullut yhä tutummaksi ja arjessa kouriintuntuvaksi monien maailmanlaajuisten kriisien, kuten koronapandemian, Venäjän hyökkäyssodan ja ympäristökriisin sekä näiden moninaisten seurausten myötä. Kompleksisuus, yllätykset ja ristiriitaisuudet ovat valtavirtaa.

”Ajatus uudesta aikakaudesta on tullut yhä tutummaksi ja arjessa kouriintuntuvaksi monien maailmanlaajuisten kriisien, kuten koronapandemian, Venäjän hyökkäyssodan ja ympäristökriisin sekä näiden moninaisten seurausten myötä.”

Epävarmuuden ajassa Sardar haastaa ajatuksia kontrollista ja hallinnasta sekä kehottaa tarkastelemaan uudelleen käsitteitä kuten edistys, modernisaatio ja tehokkuus. Tämä näkökulma virittää pohtimaan, miten postnormaali aika vaikuttaa yhteiskunnan arvoihin ja käytäntöihin. Miten postnormaali aika heijastuu vaikuttavuusajatteluun ja miten vaikuttavuutta tulisi arvioida jatkuvasti muuttuvassa yhteiskunnallisessa maisemassa?

Hallitusohjelmat ovat yksi yhteiskunnan peili, jonka kautta voi tarkastella vaikuttavuuspuheen kehitystä. Nyt vaikuttavuuden vaatimus on huipussaan. Vaikuttavuus mainitaan 81 kertaa pääministeri **Petteri Orpon** 246 sivuisessa hallitusohjelmassa, **Marinin** hallitusohjelmassa vastaava luku oli 36. Orpon hallitusohjelmassa

”vahvaa ja välittävää Suomea” rakennetaan vaikuttavuutta lisäämällä. Tämä voi heijastaa muutosta ajattelutavassa: vaikuttavuus esitetään kriittisenä tekijänä kansallisen hyvinvoinnin ja kasvun kannalta.

Vaikuttavuutta lisätään ja varmistetaan muun muassa sote-palvelujärjestelmässä, mielenterveys- ja päihdepalveluissa, pääomasijoitus- ja yritysrahoitustoiminnassa, valtionohjauksessa, opiskelija- ja oppilashuollossa, työvoimapalveluissa, ammatillisessa koulutuksessa, teollisuuspolitiikassa, soiden ja metsien suojelussa ja EU:n Venäjä-politiikassa. Merkittäviä lasten, nuorten ja vanhempien psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin sekä Iltan Kasvun tuki -työn kannalta ovat erityisesti hallitusohjelman tavoitteet panostaa kansalliseen arviointiosaamiseen ja vaikuttavuustietoon sekä yhdenmukaisesti arvioidujen ja vaikuttaviksi todettujen menetelmien käyttöönottoon sosiaali- ja terveydenhuollossa.

”Merkittäviä lasten, nuorten ja vanhempien psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin sekä Iltan Kasvun tuki -työn kannalta ovat erityisesti hallitusohjelman tavoitteet panostaa kansalliseen arviointiosaamiseen ja vaikuttavuustietoon sekä yhdenmukaisesti arvioidujen ja vaikuttaviksi todettujen menetelmien käyttöönottoon sosiaali- ja terveydenhuollossa.”

Vaikuttavuus ei kuitenkaan ole yksiselitteinen käsite. Se voi merkitä eri asioita eri yhteyksissä ja toimii siten eri poliitikkojen ja päättäjien puheissa joustavana käsitteenä, eräänlaisena rajaobjektina eli asiana, jonka avulla osapuolet pystyvät keskenään välittämään tietoa, ymmärtämään toisiaan ja tekemään yhteistyötä.

Vaikuttavuuteen liittyvät merkitykset ja käytännöt elävät myös ajassa. **Marketta Rajavaara** (2006) tarkasteli väitöskirjassaan hyvinvointivaltion ja vaikuttavuusyhteiskunnan kehitystä sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen ja tunnisti siinä kahdeksan erilaista järjestytyä, jotka kaikki tavalla tai toisella ovat läsnä tässäkin ajassa kerrostumina ja vastaavat erilaisista konteksteista nouseviin haasteisiin. Kuten Rajavaara totesi, on vaikuttavuusyhteiskunta pohjimmitaan erilaisten ”vaikuttavuuskien” yhteiskunta. Historiallinen tarkastelu herättää pohtimaan, onko vaikuttavuusyhteiskunnan kehitys edelleen dynaamista ja jatkuvasti muuttuvaa. Millainen on vaikuttavuuden järjestyty, joka tunnistaa postnormaalien ajan keskeiset piirteet? Tarkastelen tätä viiden näkökulman kautta:

1. **Kompleksisuus ja epävarmuus.** Vaikuttavuuden ymmärtäminen ja arviointi ovat aina olleet keinoja luoda hallintaa epävarmuuteen ja ohjata päätöksentekoa. Postnormaalissa maailmassa tätä haastaa entisestään se, että maailma on perustuvanlaatuisesti epävarma ja arvaamaton. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kysymyksissä ollaan usein tekemisissä kompleksisten ilmiöiden kanssa. Vaikuttavuuden aikaansaamisessa ja arvioinnissa se tarkoittaa tarvetta huomioida monimutkaisia ja monen suuntaiset vuorovaikutussuhteet, odottamattomat seuraukset ja tuntemattomat muuttajat. Systememisen ajattelun merkitys korostuu, kun tarvitaan ymmärrystä, miten eri tekijät vaikuttavat toisiinsa ja millaisin edellytyksin voidaan aikaansaada kestävää muutosta.
2. **Transformatiivinen muutos.** Vaikuttavuuden tavoittelu postnormaalissa ajassa merkitsee sitoutumista kokonaisvaltaiseen ja perustuvanlaatuisen muutokseen, joka edellyttää uusien toimintamallien, ajattelutapojen ja arvojen omaksumista. Vaikuttavuudella ei siten tähdätä pelkästään olemassa olevien järjestelmien paranteluun vaan laajempiin systeemitason muutoksiin, jotka voivat johtaa kestävämpään tulevaisuuteen.
3. **Osallisuus ja moniäänisyys.** Postnormaali aika on täynnä haasteita, joihin ei ole selkeitä tai yksiselitteisiä ratkaisuja. Lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavat uudenlaiset ilmiöt, joiden edessä olemme yhteiskuntana ensimmäistä kertaa – pandemia, ympäristökriisi, teknologinen kehitys, mielenterveyskriisi, demografinen kehitys. Tällöin tarvitaan eri sidosryhmien, asian tuntijoiden ja kansalaisten osallistumista. Vaikuttavaan ennaltatehkeisyyn tarvitaan kykyä tunnistaa jo heikkoja signaaleja ja

tarttua niihin. Moniääninen lähestymistapa auttaa varmistamaan, että erilaiset näkökulmat ja tiedot otetaan huomioon ja asioita tunnistetaan omaa tutkaa laajemmin.

4. **Jatkuva oppiminen ja sopeutuminen.** Postnormaalissa ajassa vaikuttavuus vaatii jatkuvaa, usein nopeaa oppimista ja valmiutta sopeutua uusiin olosuhteisiin. Tämä tarkoittaa organisaatioiden ja yksilöiden kykyä arvioida ja mukauttaa toimintaansa toimintaympäristön muuttuessa. Tässä kontekstissa transformatiivinen eli uudistava resilienssi nousee keskiöön. Se ei tarkoita vain kriiseistä selviytymistä, tai muodikkaasti kriisinkestävyttä, vaan kykyä uudistua ja kasvaa. Postnormaalien maailman haasteet vaativat syvällistä muutosta, joka ulottuu yksittäisistä toimista ja poliitikoista koko yhteiskunnan kattavaan uudelleenorientaatioon.
5. **Pitkän aikavälin näkökulma.** Postnormaalissa ajassa on tärkeää, että vaikuttavuuden tarkastelussa suuntaudutaan tulevaisuuteen. Lyhyen aikavälin ratkaisut ja vaikutukset voivat joskus olla ristiriidassa pidemmän aikavälin päämäärien kanssa. Vaikuttavuudessa on kyse paitsi tavoitellun muutoksen aikaansaamisesta, myös sen ajallisesta kestävydestä ja erilaisista aikajänneistä. Millaista hyvää tavoittelemme, kenelle ja millaisin reunaehdoin?

Yhteenvetona voi todeta, että vaikuttavuusajattelu postnormaalissa ajassa tarkoittaa laaja-alaista lähestymistapaa, joka ymmärtää monimutkaisia systeemejä, arvostaa moninaisuutta ja on sitoutunut kestävään ja oikeudenmukaiseen tulevaisuuteen. Tämä lähestymistapa haastaa yksinkertaisuutta ja lineaarisia syy-seuraus-suhteita ja korostaa tarvetta uudenlaiselle ajattelulle ja johtajuudelle.

”Vaikuttavuus ilman päämäärää ja tavoitteita on lopulta vain tyhjä käsite.”

Lisäksi on jatkuvasti kysyttävä, mikä on arvokasta ja tavoiteltavaa, sillä vaikuttavuus ilman päämäärää ja tavoitteita on lopulta vain tyhjä käsite. Orpon hallitusohjelman toimintaperiaatteisiin on kirjattu tarve ennakoivalle ja erilaiset muutosvoimat tunnistavalle toimintatavalle. On hyvä, että se pyrkii tulevaisuustyön avulla luomaan näkymän siitä, millaisen maan haluamme tuleville sukupolville rakentaa. ●

KATRI VATAJA
toimitusjohtaja, Itla
8.12.2023

LÄHTEET:

Rajavaara, M. (2007). Vaikuttavuusyhteiskunta. Kelan tutkimusosasto. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/f3c7efd2-0363-4d8a-bf85-207dcf5b9da6/content>

Sardar, Z. (2010). Welcome to postnormal times. *Futures*, 42 (5), 435–444. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2009.11.028>

Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2023: 58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>